

Barn som misstänks för brott

Ny lagstiftning

1 juli 2010

RättsPM 2010:3
Utvecklingscentrum Stockholm
Juni 2010

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Innehåll	3
Kroppsbesiktning i form av drogtest – beslut under jourtid.....	3
Rättskällor:	3
1. Förutsättningar för att inleda en utredning enligt 31 § LUL.....	4
Presumtionsregeln	4
Utredning av brott där den unge är under tolv år.....	4
Begäran av socialtjänsten.....	4
Okända gärningsmän över 15 år och eftersökning av gods	4
Allmänt eller enskilt intresse	5
2. Skyndsamhetskravet kompletteras med en särskild tidsfrist enligt 32 § andra stycket	5
3. Nya förutsättningar för förordnande av juridiskt biträde, 32 a §.....	5
4. Socialtjänstens deltagande i förhör med den unge och möjligheter till åtgärder innan utredning enligt 31 § andra stycket inlets, 34 §	6
5. Kroppsbesiktning vid misstanke om brott enligt presumtionsregeln, 36 a §6	
6. Kroppsbesiktning vid misstanke om bruk av narkotika, 36 b §.....	6
Tillämpningsområde	6
Vem beslutar?	7
Krävs socialtjänstens medgivande?	7
Ska provet tas inom ramen för en 31 § – utredning?.....	7
Förhör med den unge och kontakt med dennes vårdnadshavare.....	8
Underrättelse till socialnämnden	8
Checklista för beslut om kroppsbesiktning	8
Uppgifter som kan vara av betydelse för beslutet.....	8
7. Kvarhållande vid kroppsbesiktning, 36 c §.....	9
8. Övergångsbestämmelser.....	9
9. Dokumentation, registrering och uppföljning (Cåbra)	9
Särskilt om beslut enligt 36 b §.....	9
10. Återkoppling till Utvecklingscentrum Stockholm	9

Sammanfattning

Den 1 juli 2010 träder nya bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) i kraft som rör barn under 15 år som misstänks för brott.

Innehåll

I detta RättsPM redovisas de förändringar som är av betydelse för åklagarnas handläggning med utgångspunkt i vad som sägs i regeringens proposition 2009/10:105. Därutöver har även ändringar gjorts i 33 §, 34 § första stycket och 38 §. Nya regler som rör verkställighet av kroppsbesiktning och användande av tvångsmedel återfinns i 36 d – f §§. Vidare har vissa redaktionella förändringar gjorts i vissa av bestämmelserna.

Kroppsbesiktning i form av drogtest – beslut under jourtid

En ny bestämmelse införs som innebär att åklagare ska besluta i frågan om kroppsbesiktning i form av drogtest. Bestämmelsen innebär att åklagare även under jourtid kan komma att ställas inför ett sådant beslut.

Förutsättningarna för ett sådant beslut är att den unge är skäligen misstänkt för att olovligen har brukat narkotika om det kan antas nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser. Tillämpningsområde, olika former av åklagarbeslut beroende på om socialtjänsten begärt en utredning enligt 31 § andra stycket LUL eller inte samt en checklista för beslut finns redovisat i avsnitt 6. I avsnitt 9 och 10 anges de närmare formerna för dokumentation och att redovisning av vissa beslut ska ske till Utvecklingscentrum Stockholm. Dessa frågor berör även den administrativa personalen vid åklagarkamrarna.

Rättskällor:

SFS 2010:478

Prop. 2009/10:105

Justitieutskottets betänkande 2009/10: JuU25

SOU 2008:111

1. Förutsättningar för att inleda en utredning enligt 31 § LUL

Presumtionsregeln

31 § första stycket innebär att det presumeras att en utredning ska inledas när barn under 15 år misstänks för brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år samt straffbelagt försök, förberedelse och stämpling till ett sådant brott. Det är emellertid möjligt att underlåta att inleda en utredning om särskilda skäl talar emot det. Ett sådant skäl kan exempelvis vara att en utredning framstår som obehövlig då det redan från början står klart att omständigheterna kring brotten är tillräckligt klarlagda.

De osjälvständiga brottsformerna kan ha ett betydligt lägre straffvärde än ett år vilket är en omständighet som kan vägas in i bedömningen av om det föreligger särskilda skäl för att inte inleda en utredning.

Syftet med presumtionsregeln är att mycket allvarliga brott ska utredas av polisen då det finns intresse från samhällets sida att det blir klarlagt vad som ägt rum och då det inom socialtjänsten inte alltid finns möjlighet att klarlägga sådana förhållanden.

Utredning av brott där den unge är under tolv år

Presumtionsregeln är tillämplig även på barn under 12 år men det finns ett stort utrymme att bryta presumtionen med beaktande av barnets mognad och utveckling. För ett mycket ungt barn måste brottet vara mycket allvarligt för att presumtionen inte ska brytas. Barnets ålder är således en viktig parameter vid bedömningen om särskilda skäl föreligger. Vad gäller övriga grunder för att inleda en utredning när den unge inte fyllt tolv år föreligger alltså krav på synnerliga skäl.

Begäran av socialtjänsten

I 31 § andra stycket regleras att en utredning får inledas om socialnämnden begär det. Ändringen är gjord för att det inte, så som tidigare, ska råda någon osäkerhet om vem som ska initiera en utredning enligt denna grund. Det är således socialnämnden som ska begära att en utredning inleds. 34 § tredje stycket som behandlar möjligheter till åtgärder innan socialnämnden begärt en utredning har vidare ändrats på sätt som anges under avsnittet 4. Lagändringarna i 31 § och 34 § innebär att de åtgärder som vidtas av polis och åklagare innan socialnämnden begärt att en utredning enligt 31 § andra stycket ska inledas, vidtas utanför en 31 § - utredning.

Okända gärningsmän över 15 år och eftersökning av gods

Möjligheten att inleda en utredning enligt 31 § för att klarlägga om någon över 15 år har deltagit i brottet eller för att eftersöka gods kvarstår enligt paragrafens tredje stycke. När det gäller utredning för att eftersöka gods har möjligheterna utvidgats till att inte endast avse gods som åtkommit genom brottet utan även gods som kan bli föremål för förverkande.

Allmänt eller enskilt intresse

Förändringarna i 31 § ger numera även möjlighet att inleda en utredning om det är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse, vilket regleras i tredje stycket.

Gällande rekvisitet allmänt intresse framhålls i förarbetena att polisen för att kunna bedriva ett effektivt brottsförebyggande arbete kan ha behov av att klarlägga lokala grupperingar och brottsmönster. I dessa fall kan det finnas ett befogat allmänt intresse av att inleda en utredning. Detta exemplifieras med att en viss typ av brottslighet börjat förekomma i besvärande stor omfattning i ett särskilt område, såsom omfattande stölder eller skadegörelse. Denna grund för att inleda en utredning ska tillämpas restriktivt. I bedömningen av om en utredning ska inledas bör det misstänkta barnets behov särskilt noga vägas mot det allmänna intresset av att brottet utreds. Brott med enbart böter i straffskalan kommer i princip inte omfattas av denna grund.

För att stärka brottsoffrets ställning vid brott begångna av barn under 15 år har grunderna för att inleda en utredning enligt 31 § utvidgats genom att en utredning får inledas om det är av särskild betydelse med hänsyn till enskilt intresse. Begränsningen att det ska vara av särskild betydelse innebär att det främst ska röra sig om brott som inneburit en särskild allvarlig kränkning av målsägandens integritet eller förorsakat målsäganden svåra skador såsom exempelvis sexualbrott och allvarliga våldsbrott som inte omfattas av presumtionsregeln i 31 § första stycket. Såväl fysiska som psykiska skador bör beaktas. Även brott som förorsakat materiella skador till ett mycket högt värde kan utredas enligt denna grund. Brott med enbart böter i straffskalan kommer i princip inte att aktualisera en utredning med hänsyn till ett enskilt intresse.

2. Skyndsamhetskravet kompletteras med en särskild tidsfrist enligt 32 § andra stycket

Förutom kravet på särskild skyndsamhet som även tidigare gällt har det i 32 § införts en tidsfrist, vilket innebär att en utredning inte få pågå längre tid än tre månader om det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

3. Nya förutsättningar för förordnande av juridiskt biträde, 32 a §

Den nya lagstiftningen innebär att möjligheten att förordna juridiskt biträde utvidgas. När en utredning inleds med stöd av presumtionsregeln för särskilt allvarlig brottslighet ska ett juridiskt biträde förordnas, om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av biträde. I övriga fall ska, såsom tidigare, ett juridiskt biträde förordnas om det finns synnerliga skäl. Synnerliga skäl kan ofta anses föreligga om stora skadeståndsanspråk kan komma att framställas mot den unge med anledning av brottet.

4. Socialtjänstens deltagande i förhör med den unge och möjligheter till åtgärder innan utredning enligt 31 § andra stycket inlets, 34 §

Socialtjänstens närvaro vid förhör regleras i 34 § andra stycket där det framgår att om en utredning inlets enligt 31 § första eller andra stycket så krävs det särskilda skäl för att företrädare för socialtjänsten inte ska närvara. När det gäller utredningar som inlets med stöd av presumtionsregeln kan det förekomma situationer då polisen behöver hålla förhör med den unge på tider då socialtjänsten inte kan nå, såsom under kvällar och helger. Särskilda skäl för att inte närvara kan då vara för handen. Särskilda skäl i de fall socialtjänsten begärt en utredning, där förhöret planerats in i förväg, kan vara att företrädaren för socialtjänsten hastigt insjuknat och någon ersättare inte kunnat ordnas. Om en utredning inlets med stöd av 31 § tredje stycket ska företrädare för socialtjänsten närvara om det inte möter något hinder.

I 34 § tredje stycket regleras vilka åtgärder som får vidtas i fall som avses i 31 § andra stycket innan socialnämnden begärt att en utredning ska inledas. Huvudregeln är som tidigare att förhör med den unge kan hållas. Undantagsvis, om det finns särskilda skäl, får emellertid även andra åtgärder vidtas. Med andra åtgärder menas förhör med målsäganden och vittnen samt straffprocessuella tvångsåtgärder. Åtgärder som vidtas innan socialnämnden begärt att en utredning ska inledas vidtas utanför en 31 § - utredning.

5. Kroppsbesiktning vid misstanke om brott enligt presumtionsregeln, 36 a §

I 36 a § regleras möjligheterna att besluta om kroppsbesiktning i de fall den unge misstänks för att ha begått ett sådant brott som avses i presumtionsregeln, 31 § första stycket. Kroppsbesiktning ska användas restriktivt och endast efter noggrant övervägande. Rekvisitet att kroppsbesiktning får ske om det är av synnerlig vikt för att klarlägga omständigheterna kring brottet innebär enligt förarbetena att det ska vara fråga om väsentliga omständigheter som kan klarläggas genom åtgärden. Alternativa och mindre integritetskränkande utredningsmöjligheter måste i det enskilda fallet alltid övervägas och bedömas. Först om bedömningen leder till slutsatsen att utredningen i princip inte kan föras framåt med andra medel och det finns skäl att räkna med att kroppsbesiktningen – ensam eller i förening med andra åtgärder – kan klarlägga omständigheterna vid brottet, bör beslut om kroppsbesiktning fattas. Vidare ska proportionalitetsprincipen beaktas, varvid särskild vikt ska läggas vid att det är fråga om ett barn.

6. Kroppsbesiktning vid misstanke om bruk av narkotika, 36 b §

Tillämpningsområde

Genom bestämmelsen i 36 b § införs en möjlighet för åklagare att besluta om kroppsbesiktning, i form av drogtest avseende personer under 15 år. Det är viktigt att notera att denna bestämmelse inte tillåter andra former av kroppsbesiktning än sådana provtagningar och analyser av dessa. Förutsättningarna för att en sådan kroppsbesiktning ska få utföras är att den unge är skäligen misstänkt för att olovligen ha brukat narkotika samt att det

kan antas nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge. Proportionalitetsprincipen ska beaktas.

Vem beslutar?

Beslutet om kroppsbesiktning fattas av åklagare exklusivt.

Krävs socialtjänstens medgivande?

Det krävs inte att socialtjänsten lämnar sitt medgivande till åtgärden. Skälen till detta är bl.a. att de flesta drogtestar kommer att behöva tas under kvällar och helger då det kan vara svårt att etablera kontakt med socialtjänsten. Det anges vidare i propositionen att i den mån en sådan kontakt kan etableras finns vidare risk att socialtjänstens medverkan medför en tidsfördröjning som, särskilt kvälls- och nattetid, i sig utgör en ökad integritetskränkning av den unge som inte är proportionerlig med tanke på den begränsade information socialjourerna vid dessa tidpunkter kan förväntas tillföra om den unge. I synnerhet gäller detta barn och ungdomar som socialtjänsten inte sedan tidigare har någon kännedom om.

Ska provet tas inom ramen för en 31 § – utredning?

Syftet med kroppsbesiktningen är detsamma som syftet med utredning enligt 31 § andra stycket d.v.s. att avgöra behovet av åtgärder från socialtjänstens sida. En sådan utredning kan dock endast inledas på initiativ av socialtjänsten. Tillämpningen av 36 b §, dvs. kroppsbesiktning för drogtest, förutsätter dock inte socialtjänstens medgivande. Utgångspunkten är dock att åklagaren innan beslut fattas ser till att det åtminstone gjorts försök att kontakta socialtjänsten för att inhämta deras synpunkter på behovet av en utredning och kroppsbesiktning. Detta för att få ett så bra underlag som möjligt för beslutet.

Trots att en utredning enligt 31 § andra stycket inte har inletts kan polisen vidta vissa åtgärder för att inhämta den information som behövs för åklagarens beslut. Som redovisats ovan ger huvudregeln enligt 34 § tredje stycket möjligheter för polisen att hålla förhör med den unge före det att socialnämnden begärt att en utredning enligt 31 § ska inledas. Vidare ger undantagsregeln möjligheter till andra åtgärder om det finns särskilda skäl, 34 § 3 stycket sista meningen. Sådana andra åtgärder kan vara förhör med vittnen och målsäganden eller användanden av straffprocessuella tvångsmedel.

Åklagarens beslut om kroppsbesiktning enligt 36 b § kommer således i vissa fall att ske inom ramen för en 31 §-utredning och vissa andra fall enbart vara ett tvångsmedelsbeslut.

I de fall socialtjänsten begär en utredning och anser att det finns behov av kroppsbesiktning så ska beslutet om kroppsbesiktning ske inom ramen för en utredning enligt 31 § andra stycket.

I de fall någon begäran från socialtjänsten inte har kunnat erhållas kommer ett beslut om kroppsbesiktning enligt 36 b § att fattas utan att någon 31 § - utredning har inletts.

På samma sätt som gäller förundersökningar mot vuxna leder polisen utredningar enligt 31 § LUL som är av enkel beskaffenhet. Om beslutet om

kroppsbesiktning fattas inom ramen för en sådan utredning bör därför åklagaren, efter beslut, återföra utredningen till polisen. I annat fall krävs ingen annan åtgärd än registrering av tvångsmedelsbeslutet i Cåbra, se avsnitt Dokumentation och Cåbra frågor.

Förhör med den unge och kontakt med dennes vårdnadshavare

Före det att beslut om kroppsbesiktning fattas ska den unge förhöras. De uppgifter som denne lämnar kan vara av betydelse för att bedöma dels om det föreligger skälig misstanke, dels om kroppsbesiktning är nödvändig för att bedöma behovet av socialtjänstens insatser. Vårdnadshavarna ska, kallas till förhöret med den unge i de fall beslutet kommer att tas inom ramen för en 31 § - utredning, se 33 §. I de fall ett beslut om kroppsbesiktning enligt 36 b § kommer att fattas utan att någon utredning enligt 31 § andra stycket har inletts krävs inte vårdnadshavarnas närvaro vid förhör med den unge.

Underrättelse till socialnämnden

Om kroppsbesiktningen tagits utan socialtjänstens medverkan bör underrättelse om att kroppsbesiktning skett lämpligen ske samtidigt med den underrättelse till socialnämnden om brottsmisstanken som ska göras enligt 34 §. Underrättelse får underlätas om det finns särskilda skäl.

Checklista för beslut om kroppsbesiktning

Följande frågor kan vara till ledning för beslutet.

1. Socialnämnden
  - finns en begäran om en utredning och kroppsbesiktning
  - nämndens kännedom om den unge.
2. Skälig misstanke om bruk av narkotika
  - fysiska eller andra tecken på drogpåverkan
  - i vilket sammanhang har den unge påträffats
  - beslag av narkotika eller andra föremål av betydelse.
3. Förhör med den unge
  - medger han/hon bruk av narkotika
  - tidigare bruk av narkotika
  - pågående behandling av missbruk.
4. Vårdnadshavarnas uppgifter
  - kännedom om narkotikabruk sedan tidigare
  - inställningen till insatser från socialtjänsten
  - pågående behandling av missbruk.

Uppgifter som kan vara av betydelse för beslutet

Det anges i propositionen att omständigheter som talar för en kroppsbesiktning kan vara att det står klart att barnet, oavsett om det erkänner eller förnekar bruk, inte självt är intresserad av någon kontakt med socialtjänsten eller att barnet saknar adekvat stöd av sina vårdnadshavare. Om det framgår att vårdnadshavarna är medvetna om barnets missbruk och det pågår en vårdinsats, t.ex. genom deltagande i ett frivilligt program mot narkotikamissbruk, kan detta tala för att ett drogtest inte bör tas. Att barnet förnekar bruk av narkotika är en omständighet som kan tala för att ett prov är

nödvändigt. Ett förnekande av narkotikabruk kan dock vara av mindre betydelse om barnet relativt nyligen lämnat positivt provsvar på ett narkotikatest inom ett frivilligt vårdprogram. Andra exempel på när ett prov kan antas vara nödvändigt är då barnet förnekar bruk och vårdnadshavarna, som i och för sig är engagerade i sina barn, förlitar sig på detta och misstror de uppgifter om barnets missbruk som socialtjänsten eller polisen lämnar.

7. Kvarhållande vid kroppsbesiktning, 36 c §

Den unge som ska kroppsbesiktigas enligt 36 a och 36 b §§ får hållas kvar enligt 36 c § för ändamålet upp till tre timmar eller om det finns synnerliga skäl, ytterligare tre timmar. Tiden för transporter av den som ska kroppsbesiktigas räknas in i denna tid.

8. Övergångsbestämmelser

Lagen träder i kraft den 1 juli 2010. Vad avser 32 § andra stycket det vill säga den lagstadgade fristen om tre månader så gäller denna tidsfrist endast utredningar som inletts efter den 30 juni 2010.

9. Dokumentation, registrering och uppföljning (Cåbra)

Nya mallar kommer att finnas tillgängliga i Cåbra den 1 juli 2010 vad avser såväl beslut om inledande/avslutande/överlämnande av en utredning enligt 31§ som begäran om förordnande av juridiskt ombud.

Särskilt om beslut enligt 36 b §

På tvångsmedelsblanketten ska anges huruvida beslutet fattats inom ramen för en utredning enligt 31 § andra stycket.

I fråga om kroppsbesiktning där beslutet fattats utan att en utredning enligt 31 § inletts ska det endast antecknas att beslutet fattats med stöd av 36 b §. Ett sådant beslut ska registreras i Cåbra i efterhandsregistreringen som kopplar beslutet till person och en tvångsmedelsblankett, dvs. utan koppling till brott eller annan talan.

Detta innebär att beslutet som sker utanför en 31§-utredning inte kan följas upp genom ett "uttag" ur Cåbra. Uppföljning av dessa beslut måste därför ske manuellt till dess den nya Cåbra versionen är i drift.

Samtliga beslut om kroppsbesiktning enligt 36 b § som sker utanför en 31§-utredning ska - i anslutning till registreringen i Cåbra - skickas i kopia till Utvecklingscentrum Stockholm.

10. Återkoppling till Utvecklingscentrum Stockholm

Utvecklingscentrum Stockholm kommer noga att följa tillämpningen av den nya lagstiftningen. Som nämnts ovan ska en uppföljning av antalet beslut i frågan om kroppsbesiktning enligt 36 b § genomföras vid utgången av 2010. De synpunkter och tillämpningsfrågor som kommer att uppstå under året kan komma att ligga till grund för förnyade ställningstagande från UC Stockholm i rättstillämpningsfrågorna. Det är därför värdefullt om information och upplysningar lämnas under hand till UC Stockholm i dessa frågor.